

Ontwikkeling van de reële lonen in de periode 1972-1979

DRS. G. JOOSTEN*

De cijfers over de netto-inkomensontwikkeling die jaarlijks in het Centraal Economisch Plan worden gepubliceerd, hebben betrekking op gehuwde mannelijke werknemers met twee kinderen jonger dan 16 jaar. Bovendien wordt in het CEP geen onderscheid gemaakt naar bedrijfstakken. Onder andere vanwege de belangrijke rol die deze cijfers spelen bij het inkomens- en prijsbeleid, is het interessant om te onderzoeken of bij nadere uitsplitsing van de inkomensgegevens grote afwijkingen van de gemiddelden aan het licht treden. In dit artikel wordt verslag gedaan van een onderzoek, waarbij een uitsplitsing is gemaakt naar bedrijfsklassen, leeftijd en gezinssamenstelling. Op grond van de uitkomsten concludeert de auteur dat meer gedetailleerde gegevens over de inkomensontwikkeling dan nu jaarlijks in het CEP worden gepresenteerd, een beter uitgangspunt voor het loon- en prijsbeleid kunnen bieden.

Inleiding

Het Centraal Planbureau (CPB) geeft jaarlijks in het Centraal Economisch Plan 1) een overzicht van de ontwikkelingen van het reëel vrij beschikbaar inkomen voor de modale werknemer en dat voor degenen die resp. het minimumloon, even meer dan het minimumloon, twee maal en vier maal het modale inkomen verdienen. Deze gegevens spelen een belangrijke rol bij de vaststelling van het loon- en prijsbeleid. De vraag in hoeverre deze vijf cijferreeksen een goed beeld geven van alle loonontwikkelingen is derhalve gewettigd.

Bij de cijfers van het CPB over de loonontwikkeling kunnen de volgende kanttekeningen worden gemaakt:

- de becijferingen van het CPB hebben betrekking op gehuwde mannelijke werknemers met twee kinderen jonger dan 16 jaar. Slechts ca. 5% van alle werknemers bezitten deze persoonskenmerken;
- de cijfers zijn niet gedifferentieerd naar de aard van de economische activiteit noch naar de aard van de functie. Het halfjaarlijks loononderzoek naar de verdiende lonen van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) geeft wel een uitvoerige uitsplitsing in bedrijfstakken en -klassen;
- het modale loon is geen karakteristieke grootte van de inkomensverdeling; het is institutioneel bepaald. Er wordt onder verstaan een „looninkomen juist beneden de laagste premie-inkomensgrens van de sociale verzekeringen“; in feite is dit de premie-inkomensgrens van de verplichte ziekenfondsverzekering 2);
- de keuze van de genoemde vijf loonniveaus is nogal willekeurig en houdt geen rekening met de verandering in de inkomensverdeling. Door gebruik te maken van kwantiteiten van deze verdeling gebeurt dat wel. Voor individuen is, naast de loonhoogte als zodanig, ook de plaats in het spectrum van de inkomens van belang;
- ter bepaling van de reële loonmutatie wordt geen gebruik gemaakt van een inkomensspecifiek prijsindexcijfer. Deflatie vindt plaats met het prijsindexcijfer voor de gezinsconsumptie van werknemersgezinnen, gecorrigeerd voor de prijsstijging van het sociaal verzekerde deel van de medische voorzieningen;
- berekeningen van Verdonk 3) en van Van Driel en Siljee

4), die zijn gemaakt voor een beschrijving van de individuele reële loonontwikkelingen, wijzen in de richting van een overschatting door het CPB, in het bijzonder voor die werknemers die de ontwikkeling van de contractlonen volgen. Overigens becijfert het CPB in het CEP 1979 een discrepantie tussen de ontwikkeling van de contractlonen en de verdiende lonen 5).

In dit artikel worden loonontwikkelingen beschreven die gedifferentieerd zijn naar enkele bedrijfsklassen, werknemerscategorieën, persoonskenmerken en loonniveaus. Hiermee worden enkele consequenties van de hierboven opgesomde beperkingen zichtbaar gemaakt. De basisgegevens zijn ontleend aan het halfjaarlijks loononderzoek van het CBS 6).

De volgende zes bedrijfsklassen zijn in ons onderzoek 7) betrokken: voedings- en genotmiddelenindustrie (20/21), textielindustrie (22), leder-, schoen- en andere lederwarenindustrie (24), grafische industrie (27), metaalindustrie (33-

* Werkzaam bij het Econometrisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen. Dit artikel is gebaseerd op een onderzoek van de werkgroep TEST (Toegepaste Economische Statistiek), waarvan K. Burgwal, drs. M. L. Middel, prof. drs. J. Muilwijk, dr. A. E. Ronner en de auteur deel uitmaken.

1) Zie o.a. Centraal Planbureau, *Centraal Economisch Plan 1980*, 's Gravenhage, april 1980, blz. 82.

2) Premie-inkomensgrens Ziekendwetswet in gld.:
1972 15.860 1976 26.462
1973 17.748 1977 28.600
1974 19.836 1978 30.680
1975 23.490 1979 32.625

3) J. Verdonk, *Overschatting inkomensontwikkeling sedert 1973*, Raad Middelbaar en Hoger Personeel, november 1978.

4) P. van Driel en N. Siljee, *De stijging van de reële lonen 1972-1976; een kritiek op officiële cijfers*, *Tijdschrift voor Politieke Economie*, 1977, nr. 3, blz. 54-69.

5) CPB, *Centraal Economisch Plan 1979*, blz. 104.

6) CBS, *Sociale Maandstatistiek*, januari 1976 - mei 1980, alsmede door het CBS verstrekte gegevens. Gegevens over oktober 1979 en april 1980 komen in de loop van 1981 beschikbaar.

7) Een uitvoerig verslag van het onderzoek is op aanvraag verkrijgbaar bij de auteur.

37) en bankwezen (81) 8). Werknemers worden gedifferentieerd naar arbeiders en employés. Binnen de groep van meerderjarige mannelijke werknemers met volledige werkweek worden werknemers beschouwd met de volgende additionele persoonskenmerken: gehuwd met twee kinderen jonger dan 16 jaar, gehuwd zonder kinderen, „jong”- en „oud”-ongehuwd. Wat het loonniveau betreft worden het eerste, vijfde en negende deciel alsmede het gemiddelde van de verdeling van de bruto lonen exclusief overwerk en het gemiddelde loon inclusief overwerk beschouwd. Het loonniveau van de mediale arbeider ligt in de onderzochte periode op dat van modaal, dat van de employés in het negende deciel op iets meer dan twee maal modaal. Van de lonen inclusief overwerk konden bij gebrek aan gegevens geen kwantielen worden beschouwd. Voor loon exclusief overwerk pleit dat het de „normale” situatie representeert; gaat het om beschikbare looninkomens, dan komt het loon inclusief overwerk meer in aanmerking.

Het halfjaarlijks loononderzoek door het CBS

Het halfjaarlijks loononderzoek 9) wordt steeds gehouden in de maanden april en oktober. Het verschaft informatie over uur- en weeklonen van werknemers in loondienst in een aantal bedrijfsklassen en -groepen behorende tot de nijverheid, de handel, het vervoer, het bank- en verzekeringswezen en de zakelijke dienstverlening. Vanaf oktober 1977 is ook de overige dienstverlening (o.a. overheid, onderwijs, medische en maatschappelijke dienstverlening) in het onderzoek opgenomen. Het onderzoek heeft betrekking op alle werknemers van 16 tot en met 64 jaar. Er worden echter geen loongegevens gevraagd die betrekking hebben op algemeen-directeuren van vennootschappen en coöperaties, werknemers die in de verslagperiode zijn aangenomen of ontslagen, leerlingen op leercontract, meewerkende gezinsleden, thuiswerkers en werknemers met een vast bruto maandsalaris boven een bepaalde grens (voor de jaren 1972 en 1979 zijn deze grenzen resp. f. 6.000 en f. 11.500).

Werknemers worden nader onderscheiden in arbeiders en employés. Tot de employés wordt gerekend leidinggevend en toezichthoudend personeel, administratief, commercieel en hoger technisch personeel, alsmede winkelpersoneel. Als arbeiders worden aangemerkt alle direct bij het productieproces betrokken werknemers, het onderhouds-, transport- en magazijnpersoneel.

Het gaat bij het halfjaarlijks loononderzoek om bruto lonen. De loonbelasting en de werknemersbijdragen voor sociale verzekeringen en pensioenen zijn in het loon begrepen. Het gebruikte loonbegrip omvat: tijd- en prestatieloon, verdienen in de vorm van regelmatige toeslagen of premies (prestatietoelagen, anciënniteitspremies, premies voor vuil, gevaarlijk en zwaar werk e.d.), verdiensten voor overwerk en ploegendienst, doorbetaald loon over verlofdagen, algemene feestdagen en doorbetaald kort verzuim, volledig doorbetaald loon bij ziekte, ongeval en „short time”. Niet tot het loon worden gerekend: aanvullingen op het loon in geval van ziekte, ongeval of „short time” (tenzij het loon volledig wordt doorbetaald), loon in natura, niet met de verslagperiode samenhangende betalingen (vakantietoelagen, tantièmes, gratificaties, winstuitkeringen en andere eenmalige uitkeringen), reiskostenvergoedingen, onkostenvergoedingen, kindertoelagen, verdiend loon voor wachtdiensten in het baggerbedrijf. Bij het loononderzoek wordt afzonderlijk een opgave gevraagd van de overwerkverdiensten. Hierdoor is het mogelijk loongegevens exclusief overwerk te verkrijgen.

Het loonbegrip in de zin van de Coördinatiewet sociale verzekering, dat gehanteerd wordt voor de bepaling van de premies voor de werknemersverzekeringen, omvat wél als loon: verstrekingen in natura, tantièmes, winstuitkeringen, gratificaties (met uitzondering van o.a. jubileum- en huwelijksgratificaties) en vakantietoelagen. Hierbij worden niet tot het loon gerekend o.a.: kindertoelagen, werknemersaan-

delen in pensioenregelingen, werkgeversbijdragen in op de werknemers drukkende kosten van een particuliere ziektekostenverzekering, onkosten- en reiskostenvergoedingen (tot een zeker maximum).

In dit onderzoek is het loon in de zin van de Coördinatiewet sociale verzekering gelijkgesteld aan het loon volgens het halfjaarlijks loononderzoek, echter vermeerderd met de vakantietoelage en verminderd met de werknemersbijdrage in een pensioenregeling. Er is geen rekening gehouden met loon in natura, tantièmes, gratificaties, reis- en onkostenvergoedingen e.d., omdat gegevens daarover ontbreken.

In verband met de wijziging van de structuur van het bedrijfsleven en de uitbreiding van het loononderzoek met de overige dienstverlening wordt het onderzoek per oktober 1977 uitgevoerd op basis van een nieuwe steekproef. De oude steekproefopzet dateert van oktober 1972. Aangezien voor oktober 1977 gegevens beschikbaar zijn verkregen volgens beide steekproeven is het mogelijk door koppeling loonontwikkelingen te beschrijven voor de gehele periode oktober 1972-april 1979.

Beschrijving van de loonontwikkeling

Zoals reeds is aangegeven vormen de data van de halfjaarlijkse loononderzoeken van het CBS over de periode oktober 1972 - april 1979 het vertrekpunt voor de onderhavige beschrijving. Hierbij bedenke men dat de gebruikte gegevens samenvattingen zijn van de verdiende *bruto* lonen van enkele grote categorieën werknemers. Ze geven geen inzicht in de loonontwikkeling van individuele loontrekkers. Naast allerlei incidentele verschijnselen (zoals toeslagen, promoties, functieherwaarderings en wisseling van baan) wordt de individuele bruto loonontwikkeling beïnvloed door de hoogte van het loon. Sommige loonsverhogingen worden in gulden gegeven, er worden maxima en minima bij de prijscompensatie gehanteerd en er zijn minimum-vakantie-uitkeringen. Kindertoelagen zijn voor ieder gelijk.

Ten aanzien van de ontwikkeling van het (nominaal) *netto besteedbaar inkomen* zij opgemerkt dat ook hierop de hoogte van het loon van invloed is. Zo worden er maxima gehanteerd met betrekking tot de premies voor de werknemersverzekeringen en de volksverzekeringen. Bij de premieheffing voor de WAO wordt bovendien rekening gehouden met een franchise. Ook voor de bepaling van de pensioenpremies spelen in het algemeen franchises en plafonds een rol. Daarnaast geldt voor de belastingheffing een progressief stelsel. De betekenis van eventuele aftrekposten is volledig door persoonlijke omstandigheden bepaald en deze worden derhalve buiten beschouwing gelaten.

De ontwikkeling van het *reëel netto besteedbaar inkomen* wordt beïnvloed door de mate waarin men met prijsstijgingen

8) Volgens de Standaard Bedrijfsindeling (SBI). Bij de keuze van de bedrijfsklassen is rekening gehouden met de gemiddelde maandlonen van volwassen mannelijke werknemers (volgens het halfjaarlijks loononderzoek) en de omvang (volgens de Statistiek Werkzame Personen van het CBS). Onderstaande tabel geeft hiervan een overzicht.

Bedrijfsklasse	Gemiddeld bruto maandloon in gld.		Aantal mannelijke werknemers x 1.000	
	oktober 1972	april 1979	31 maart 1973	31 maart 1978
20/21	1.460	2.782	148	131
22	1.361	2.548	44	32
24	1.295	2.340	10	7
27	1.612	3.025	56	54
33-37	1.499	2.821	418	422
81	1.642	3.319	46	62

9) CBS, *Sociale Maandstatistiek*, januari 1976 en mei 1980.

wordt geconfronteerd. Budgetonderzoeken 10) laten zien dat de betekenis van de diverse bestedingscategorieën varieert met de hoogte van het inkomen en daarmee — zo mag men verwachten — met de invloed van prijsveranderingen. Nadere analyse leert evenwel dat er geen gronden aanwezig zijn om gebruik te maken van inkomensspecifieke prijsindexcijfers; zie tabel 1.

Zoals reeds eerder is opgemerkt beschrijven kwantiele loonniveaus de veranderingen in de inkomensverdeling. Het eerste deciel is de mediaan van de 20% laagstbetaalden, het negende deciel dat van de 20% met de hoogste inkomens. Ze karakteriseren derhalve twee even grote groepen in de inkomensverdeling. Het vijfde deciel is een centrummaat voor de gehele inkomensverdeling. Met deze drie parameters kan, behalve een centrummaat, een spreidings- en een scheefheidsmaat worden bepaald. Een voordeel van kwantilen is dat ze, bij gegeven persoonskenmerken, rang-invariant zijn onder de transformatie van bruto naar netto lonen.

Van verdiend loon naar netto besteedbaar loon

De bij het halfjaarlijkse loononderzoek van het CBS verkregen weeklonen zijn door vermenigvuldiging met de factor 52/12 op maandbasis gebracht. Hierbij zijn vakantietoelagen en kindertoelagen opgeteld. Afgetrokken zijn de volgende posten: de werknemersbijdragen in de premies voor een pensioenverzekering, voor de Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), voor de Ziektewet (ZW), voor de Werkloosheidswet (WW) en voor de Ziekenfondswet (ZFW). Voor inkomens boven de loongrens van de Ziekenfondswet is de werknemersbijdrage in de premie ZFW vervangen door de helft van de premie voor een particuliere ziektekostenverzekering, er van uitgaande dat de werkgever de helft van de premie voor zijn rekening neemt. Voorts worden de premies voor de Algemene Ouderdomswet en de Algemene Weduwen- en Wezenwet (AOW/AWW) en de verschuldigde inkomstenbelasting in mindering gebracht. Bij de bepaling van deze laatste twee posten is rekening gehouden met reiskosten en verwervingskosten. Hiervoor zijn de geldende forfaitaire regelingen toegepast. Behoudens de premies voor de volksverzekeringen zijn geen andere persoonlijke verplichtingen opgenomen. Ook zijn buitengewone lasten buiten beschouwing gelaten. Op enkele van deze posten wordt hieronder nader ingegaan.

Gekozen is voor een uitgebreide ziektekostenverzekering op basis van ziekenhuisverpleging in de laagste klasse en vergoeding van 80% van de huisartsen- en apothekerskosten. De vakantietoelagen zijn ontleend aan de in de verschillende bedrijfsklassen geldende algemene cao's. Voor de pensioen-

premies zijn de gegevens van de bedrijfspensioenfondsen gebruikt.

Niet alle werknemers in de beschouwde bedrijfsklassen vallen evenwel onder de werkingssfeer van deze regelingen. Door ons is aangenomen dat de regelingen toonaangevend zijn voor alle werknemers in de betrokken bedrijfsklassen. Ten aanzien van de pensioenregelingen dient hierbij te worden opgemerkt dat voor de hogere inkomens in bedrijfsklassen met een relatief slechte pensioenregeling van de bedrijfspensioenfondsen, wellicht additionele verzekeringen worden afgesloten. Daarnaast heeft een niet gering aantal ondernemingen eigen pensioenvoorzieningen, waarvan de regeling beter is dan die van de in de betrokken bedrijfsklasse werkende verplicht gestelde bedrijfspensioenregeling. Voor zover in een bedrijfsklasse meer dan één cao- c.q. bedrijfspensioenfonds van toepassing is, is een gewogen gemiddelde van deze regelingen becijferd.

Het door ons berekende netto besteedbaar loon, kortweg netto loon, is dus exclusief de werknemersbijdrage voor de Ziekenfondswet resp. de premie voor een particuliere ziektekostenverzekering en inclusief vakantie- en kindertoelag.

Van netto besteedbaar loon naar reëel netto besteedbaar loon

De mate waarin men geconfronteerd wordt met prijsveranderingen, hangt o.a. af van de samenstelling van het bestedingspakket en de prijsveranderingen van afzonderlijke samenstellende componenten. Op grond van de resultaten van het Werknemersbudgetonderzoek 1974/'75 van het CBS 10) zijn voor verschillende inkomensklassen afzonderlijke prijsindexcijfers berekend. Verdeeld naar inkomens over 1974 zijn verbruikscijfers beschikbaar voor een aantal bestedingscategorieën. Wij hebben ons beperkt tot de acht hoofdcategorieën: voeding, woning, kleding, schoeisel en opschik, hygiëne en medische verzorging, ontwikkeling, ontspanning en verkeer en overige bestedingen. Met behulp van de voor deze categorieën beschikbare partiële prijsindexcijfers van de gezinsconsumptie voor werknemersgezinnen, bestaande uit een echtpaar met twee niet-verdienende kinderen beneden de 16 jaar en met een inkomen beneden de loongrens van de verplichte ziekenfondsverzekering 11), zijn voor de daarvoor in aanmerking komende inkomensklassen prijsindexcijfers berekend, waarbij bovengenoemde verbruikscijfers de wegingsfactoren leveren (zie tabel 1). De onnauwkeurigheid ten

10) CBS, Werknemersbudgetonderzoek 1974/'75, *Sociale Maandstatistiek*, oktober 1977, blz. 704-712.

11) CBS, *Maandstatistiek van de prijzen*, jaargangen 1976 t/m 1979.

Tabel 1. *Prijsindexcijfers van de gezinsconsumptie, oktober 1972 = 100*

Periode	Inclusief medische verzorging					Exclusief medische verzorging				
	werknemers- gezinnen	netto jaarinkomen 1974				werknemers- gezinnen	netto jaarinkomen 1974			
		< f 16.000	f 16.000 < f 19.000	f 19.000 < f 21.000	f 21.000 < f 24.000		< f 16.000	f 16.000 < f 19.000	f 19.000 < f 21.000	f 21.000 < f 24.000
Oktober 1972	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
April 1973	104,6	104,6	104,6	104,6	104,5	104,4	104,4	104,4	104,4	104,3
Oktober 1973	107,8	107,8	107,8	107,7	107,7	107,4	107,4	107,4	107,3	107,3
April 1974	114,0	113,9	113,9	113,9	113,9	113,2	113,2	113,2	113,3	113,3
Oktober 1974	119,4	119,3	119,4	119,2	119,2	118,3	118,3	118,4	118,3	118,3
April 1975	125,7	125,4	125,5	125,3	125,4	123,9	123,8	123,9	123,9	123,9
Oktober 1975	131,6	131,2	131,4	131,2	131,1	129,1	129,1	129,2	129,1	129,1
April 1976	138,2	137,9	138,0	137,9	137,8	136,2	136,2	136,2	136,3	136,2
Oktober 1976	142,9	142,5	142,7	142,4	142,4	140,6	140,5	140,6	140,5	140,4
April 1977	147,6	147,2	147,4	147,1	147,0	144,9	144,8	144,9	144,8	144,7
Oktober 1977	150,5	150,0	150,2	149,9	149,8	147,3	147,2	147,4	147,3	147,2
April 1978	153,2	152,5	152,8	152,5	152,4	149,4	149,2	149,4	149,4	149,3
Oktober 1978	156,7	156,0	156,3	156,1	156,0	152,8	152,6	152,7	152,8	152,7
April 1979	159,7	158,9	159,3	158,9	158,9	155,4	155,1	155,3	155,4	155,3

gevolge van het gebruiken van partiële prijsindexcijfers die zijn verkregen met behulp van een wegingsschema gebaseerd op de betekenis van de bestedingscategorieën voor alle werknemersgezinnen, kan o.i. worden verwaarloosd.

Aangezien uit het door ons berekende netto besteedbare loon geen of nauwelijks nog uitgaven voor medische verzorging behoeven te worden gedaan, hebben wij ook prijsindexcijfers berekend waarbij geen rekening is gehouden met deze bestedingscategorie. Voor verplicht verzekerden betekent dit dat geen rekening wordt gehouden met de mogelijk afwijkende prijsontwikkeling van huismiddeltjes en de kosten van een eventuele aanvullende ziektekostenverzekering. Voor de particulier verzekerden wordt geen rekening gehouden met de ontwikkeling van de kosten verbonden aan tandheelkundige hulp en de eigen bijdrage voor huisarts en apotheek (20%).

Uit tabel 1 blijkt dat de berekende prijsindexcijfers nauwelijks variëren over de verschillende inkomensklassen, die voor dit onderzoek van belang zijn. Wel valt een duidelijk verschil te constateren tussen de berekende prijsindexcijfers inclusief

en exclusief medische verzorging. Voor de berekening van de indexcijfers van het reëel netto besteedbaar inkomen is op grond van bovenstaande overwegingen gebruikgemaakt van het prijsindexcijfer voor alle werknemersgezinnen exclusief medische verzorging.

Uitkomsten: ontwikkeling van reële lonen in de periode oktober 1972 - april 1979

In tabel 2 wordt een overzicht gegeven van de gemiddelde jaarlijkse procentuele veranderingen van de reële netto besteedbare maandinkomens (excl. overwerk) van mannelijke werknemers van 23 jaar en ouder. Hierbij is een indeling gehanteerd naar drie persoonskenmerken, zes bedrijfsklassen, drie werknemerscategorieën en drie bruto-inkomensniveaus. De drie inkomensniveaus worden gevormd door het eerste, vijfde en negende deciel (D_1 , D_5 en D_9) van de bruto-inkomensverdelingen voor de betrokken werknemers-

Tabel 2. Gemiddelde jaarlijkse procentuele mutatie van het reëel netto besteedbare maandinkomen (exclusief overwerk) van mannelijke werknemers van 23 jaar en ouder over de periode oktober 1972 - april 1979

A. Gehuwd, twee kinderen jonger dan 16 jaar a)

Bedrijfsklasse volgens SBI	Arbeiders			Employés			Werknemers		
	D_1 b)	D_5	D_9	D_1	D_5	D_9	D_1	D_5	D_9
20/21 Voedings- en genotmiddelenindustrie	2,3	2,1	1,6	2,0	1,7	0,9	2,3	1,9	1,1
22 Textielindustrie	2,2 c)	2,4	2,3	1,7	1,9	0,7	2,4	2,5	2,1
24 Leder-, schoen- en andere lederwarenindustrie	2,0	1,5	1,5	2,0	0,5	-2,6	2,0	1,6	-0,6
27 Grafische industrie, uitgeverijen	1,7	1,5	1,8	2,8	2,1	0,3	1,9	1,9	1,2
33-37 Metaalindustrie	2,1	2,1	1,9	2,7	2,2	1,2	2,1	2,0	1,4
81 Bankwezen	3,3	2,7	3,3	3,0	2,1	2,3	2,9	2,0	1,6

B. Gehuwd, geen kinderen

Bedrijfsklasse volgens SBI	Arbeiders			Employés			Werknemers		
	D_1	D_5	D_9	D_1	D_5	D_9	D_1	D_5	D_9
20/21 Voedings- en genotmiddelenindustrie	2,6	2,3	1,5	2,3	1,9	1,1	2,6	2,2	1,3
22 Textielindustrie	2,6 c)	2,7	2,5	1,9	2,1	0,9	2,7	2,7	2,4
24 Leder-, schoen- en andere lederwarenindustrie	2,2	1,8	1,7	2,2	0,3	-2,6	2,2	1,8	-0,9
27 Grafische industrie, uitgeverijen	2,0	1,7	2,1	3,1	2,3	0,4	2,2	2,1	1,3
33-37 Metaalindustrie	2,5	2,3	2,1	3,0	2,5	1,4	2,4	2,2	1,6
81 Bankwezen	3,8	3,1	3,6	3,4	2,1	2,5	3,4	2,0	1,7

C. Jong-ongehuwden d)

Bedrijfsklasse volgens SBI	Arbeiders			Employés			Werknemers		
	D_1	D_5	D_9	D_1	D_5	D_9	D_1	D_5	D_9
20/21 Voedings- en genotmiddelenindustrie	2,6	2,4	1,5	2,3	2,3	1,8	2,6	2,4	1,8
22 Textielindustrie	2,6 c)	2,8	2,8	2,0	2,5	1,5	2,7	2,8	2,7
24 Leder-, schoen- en andere lederwarenindustrie	2,2	1,9	1,8	2,3	0,2	-2,0	2,2	1,9	-1,0
27 Grafische industrie, uitgeverijen	2,1	1,9	2,4	3,2	2,7	1,0	2,3	2,4	1,9
33-37 Metaalindustrie	2,5	2,4	2,5	3,1	2,8	2,1	2,5	2,4	2,1
81 Bankwezen	3,8	3,2	3,9	3,5	2,0	3,1	3,4	1,9	2,4

D. Oud-ongehuwden e)

Bedrijfsklasse volgens SBI	Arbeiders			Employés			Werknemers		
	D_1	D_5	D_9	D_1	D_5	D_9	D_1	D_5	D_9
20/21 Voedings- en genotmiddelenindustrie	2,6	2,3	1,3	2,3	2,1	1,4	2,6	2,3	1,6
22 Textielindustrie	2,6 c)	2,7	2,6	2,0	2,3	1,2	2,7	2,8	2,5
24 Leder-, en schoen- en andere lederwarenindustrie	2,2	1,8	1,7	2,3	0,0	-2,3	2,2	1,9	-1,2
27 Grafische industrie, uitgeverijen	2,0	1,8	2,2	3,2	2,5	0,7	2,2	2,2	1,6
33-37 Metaalindustrie	2,5	2,3	2,3	3,1	2,6	1,7	2,5	2,3	1,8
81 Bankwezen	3,8	3,1	3,8	3,5	1,9	2,8	3,4	1,8	2,1

a) Jongste kind geboren voor 1 januari 1979

b) D_1 is het 1-de deciel van de bruto-inkomensverdeling per bedrijfsklasse.

c) Oktober 1972 - oktober 1978.

d) Ongehuwden jonger dan 35 jaar.

e) Ongehuwden ouder dan 34 jaar.

categorie en bedrijfsklasse. Eigenlijk geven deze cijfers ontwikkelingen weer die in de periode oktober 1972 - april 1979 hebben plaatsgehad in de inkomensverdeling. Ze representeren de gemiddelde jaarlijkse procentuele mutatie van het inkomen van werknemers die gedurende de gehele onderzochte periode dezelfde positie in deze verdeling hebben ingenomen. Bij benadering wordt zodoende een beeld gegeven van het verloop van het reële netto besteedbare inkomen van werknemers op diverse inkomensniveaus in verschillende bedrijfsklassen.

Het netto besteedbare inkomen is zoals gezegd inclusief vakantie- en kindertoeslag, doch exclusief de premie ZFW c.q. de premie voor een particuliere ziektekostenverzekering. Het reële inkomen is bepaald met behulp van de prijsindexcijfers van de gezinsconsumptie exclusief medische verzorging uit de vorige paragraaf. Bij de constructie van dit prijsindexcijfer is uitgegaan van het bestedingspatroon van gezinnen van werknemers met in 1975 een bruto jaarinkomen van minder dan f. 31.000 en bestaande uit vier personen (2). De vraag is of dit prijsindexcijfer mag worden gebruikt bij de berekening van het reële inkomen van ongehuwden en gehuwden zonder kinderen. Gegevens voor een gefundeerd antwoord hierop ontbreken echter. De verschillen tussen de overeenkomstige percentages van de subtabellen van tabel 2 zijn dan ook uitsluitend toe te schrijven aan een verschil in de gemiddelde jaarlijkse procentuele mutatie van het nominale netto besteedbaar inkomen.

De in tabel 2 vervatte resultaten leveren het volgende beeld op. Op een enkele uitzondering na is er in de onderzochte periode sprake van een toename van het reële netto besteedbaar inkomen. De gemiddelde jaarlijkse stijgingen variëren echter nogal. Door de bank genomen vallen de cijfers voor de employés lager uit dan voor de arbeiders. Binnen een werknemerscategorie zijn de mutaties in het algemeen lager naarmate het inkomensniveau hoger ligt. Er zijn echter duidelijke uitzonderingen op deze algemene tendenties.

Opvallend zijn verder de verschillen tussen de inkomens-trekkers met verschillende persoonskenmerken. In het algemeen hebben de gehuwden zonder kinderen hun netto besteedbare inkomen sneller zien stijgen dan gehuwden met twee kinderen. De stijging is het grootst voor ongehuwden. De gemiddelde toename voor oud-ongehuwden is over de gehele linie iets lager dan die voor jong-ongehuwden. De verschillen tussen deze beide categorieën kunnen uitsluitend worden toegeschreven aan de belastingen.

Tabel 3 geeft de gemiddelde jaarlijkse mutatie van het gemiddelde reële maandinkomen voor gehuwde mannen met twee kinderen jonger dan 16 jaar. De cijfers inclusief overwerk hebben betrekking op mannen van 21 jaar en ouder; de gegevens exclusief overwerk op de groep van 23 jaar en ouder (3). Vergelijking binnen de categorie arbeiders laat zien dat, voor zover er verschillen zijn, de inkomensveranderingen inclusief overwerk lager uitvallen dan die exclusief overwerk. Voor de categorie employés treffen we het tegengestelde aan.

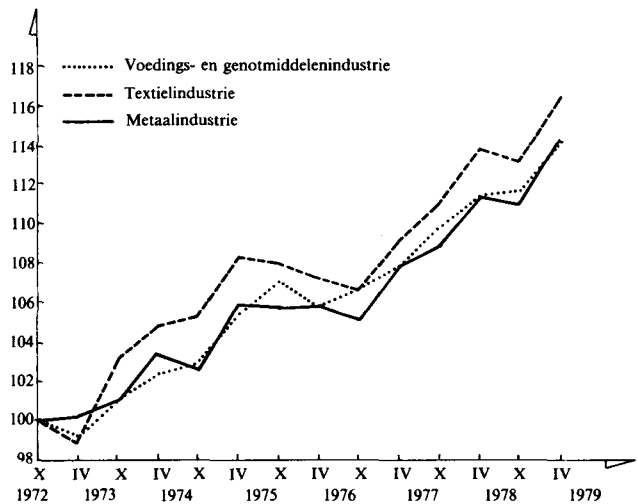
Tabel 3. Gemiddelde jaarlijkse procentuele mutatie van het reële netto beschikbare gemiddelde maandinkomen van gehuwde mannelijke werknemers met twee kinderen jonger dan 16 jaar over de periode oktober 1972 - april 1979

Bedrijfsklasse volgens SBI	Inclusief overwerk			Exclusief overwerk		
	arbeiders	employés	werknemers	arbeiders	employés	werknemers
20/21 Voedings- en genotmiddelenindustrie	2,0	1,2	2,0	2,0	1,1	1,7
22 Textielindustrie	2,2	1,8	1,7	2,5	1,3	2,1
24 Leder-, schoen- en andere lederwarenindustrie	1,5	—	1,0	1,7	-0,7	1,1
27 Grafische industrie, uitgeverijen	1,6	1,8	1,8	1,6	1,4	1,6
33-37 Metaalindustrie	2,1	1,8	1,8	2,1	1,8	1,6
81 Bankwezen	—	2,5	2,6	2,8	2,0	1,9
Gem. cumulatieve frequentie a)	—	—	—	57,5	62,2	66,8

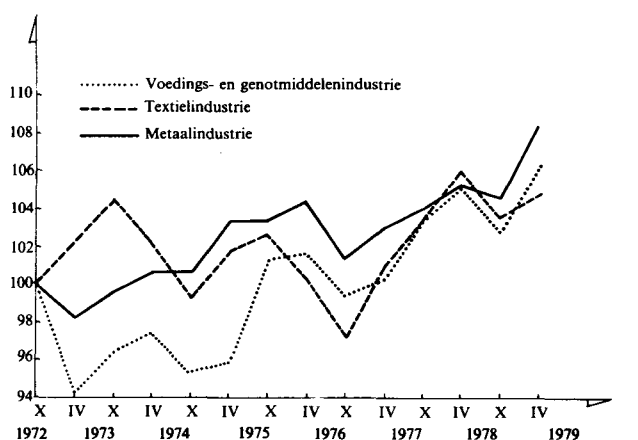
a) Gemiddelde cumulatieve frequentie van het gemiddelde in de bruto-inkomensverdeling over de onderzochte periode.

De inkomensontwikkeling vertoont in de onderzochte periode een fluctuerend patroon. Een beeld hiervan wordt gegeven in de figuren 1 en 2.

Figuur 1. Indexcijfers van het reële netto besteedbaar inkomen (exclusief overwerk) van mediane gehuwde arbeiders van 23 jaar en ouder met twee kinderen jonger dan 16 jaar, oktober 1972 = 100

Figuur 2. Indexcijfers van het reële netto besteedbaar inkomen (exclusief overwerk) van gehuwde employés in het negende deciel van 23 jaar en ouder met twee kinderen jonger dan 16 jaar, oktober 1972 = 100

12) CBS, *Maandstatistiek van de prijzen*, april 1978.

13) De gemiddelde maandinkomens inclusief overwerk zijn ontleend aan CBS, *Sociale Maandstatistiek*, diverse jaargangen. De gemiddelde maandinkomens exclusief overwerk zijn door ons berekend, uitgaande van de desbetreffende inkomensverdelingen.

De curven in figuur 2 verlopen duidelijk minder steil dan die in figuur 1, hetgeen inhoudt dat de employé in D₉ een lagere reële netto besteedbare inkomensstijging heeft gehad dan de mediane arbeider. Verder valt op dat het reële netto inkomen voor de employé in D₉ in een aantal maanden uitkomt op een lager niveau dan dat van oktober 1972. Dat is vooral het geval geweest in de voedings- en genotmiddelenindustrie. Figuur 2 laat grotere fluctuaties zien dan figuur 1. Dit hangt ongetwijfeld samen met het feit dat bij „loonmaatregelen” lagere inkomens het meest worden ontzien. Maar ook in figuur 1 zijn de sporen van loonmaatregelen waar te nemen. Met name de door de overheid getroffen maatregelen komen tot uiting. We noemen de Machtigingswet 1974 (januari en april), de Loonmaatregel 1975 (december) en het Arbeidsvoorwaardenbesluit tweede helft 1976 (juli).

In de figuren wordt ook de terughoudendheid weerspiegeld die in 1978 bij de loonstijging is betracht. De netto loonstijging tussen april en oktober was in dat jaar onvoldoende om de prijsstijging te compenseren. De teruggang kan niet worden toegeschreven aan de vervanging van de kinderaftrek van de loon- en inkomstenbelasting door een verhoging van de kinderbijslag per 1 oktober 1978, aangezien ze ook wordt aangetroffen bij de groepen met andere persoonskenmerken. De grotere teruggang bij de employés in D, wordt wellicht mede veroorzaakt door de Wet tijdelijke voorzieningen arbeidsvoorwaarden buiten collectieve overeenkomsten.

Gedurende de onderzochte periode lag het inkomen van de mediane arbeider op 1 à 0,9 en van de employé in D, op 2,1 à 2,2 maal het inkomen van modaal. Beschouwen we de inkomens van april en oktober als gemiddelden voor de beide halve jaren, dan is het jaarniveau het gemiddelde van deze twee. Een vergelijking met de door het CPB gepubliceerde cijfers is dan mogelijk. De resultaten hiervan zijn weergegeven in de tabellen 4, 5, 6 en 7. Opvallend zijn de grote verschillen tussen de bedrijfsklassen. Daarnaast zijn de door ons berekende jaarlijkse mutaties (tabellen 4 en 5) in veel gevallen lager dan die van het CPB. In het bijzonder geldt dit voor de mediane arbeider. Van de dertig berekende mutaties zijn er vierentwintig lager dan die van het CPB. Het beeld voor 1976 wijkt wel het sterkst af van het beeld dat het CPB geeft. Voor de employés in D, vinden wij in veertien gevallen een hoger cijfer.

Ook al zouden de CPB-cijfers gemiddeld juist zijn voor de particuliere sector in zijn geheel, dan geven de tabellen 4 en 5 niettemin aan dat er sprake is van een grote spreiding in de procentuele mutaties over de diverse bedrijfsklassen. Tabel 4 geeft trouwens de indruk dat de CPB-cijfers voor modaal aan de hoge kant zijn.

Om de cumulatieve effecten van de jaarlijkse mutaties te kunnen beoordelen, zijn de tabellen 6 en 7 opgesteld. Het indexcijfer voor de mediane arbeider blijft, op enkele uitzonderingen in 1974 en 1975 na, steeds onder dat van de modale

werknemer. De employé in D, komt in drie bedrijfsklassen hoger en in drie bedrijfsklassen lager uit dan de werknemer met een inkomen van twee maal modaal. Opvallend is ook hier de grote spreiding over de bedrijfsklassen.

Tabel 4. Jaarlijkse procentuele mutatie van het reëel netto besteedbare inkomen (exclusief overwerk) voor de mediane arbeider a) per bedrijfsklasse, vergeleken met die van het „reëel vrij beschikbaar inkomen” voor de modale werknemer

	Inkomensstijging in bedrijfsklassen volgens SBI						Inkomensstijging van modaal b)
	20/21	22	24	27	33-37	81	
1974	2,5	4,0	5,3	1,0	2,4	-2,8	2,7
1975	3,5	2,9	-0,3	2,5	2,7	0,7	3,8
1976	0,0	-1,2	-1,0	-2,6	-0,3	-0,7	1,3
1977	2,4	2,9	2,4	3,5	2,8	1,0	2,6
1978	2,6	3,1	2,6	1,9	2,6	2,8	2,9

- a) Gehuwde man van 23 jaar of ouder met twee kinderen jonger dan 16 jaar.
b) Bron: Centraal Economisch Plan 1980.

Tabel 5. Jaarlijkse procentuele mutatie van het reëel besteedbare inkomen (exclusief overwerk) voor de employé in D₉ a) per bedrijfsklasse, vergeleken met die van het „reëel vrij beschikbaar inkomen” voor de werknemer met een inkomen van twee maal modaal

	Inkomensstijging in bedrijfsklassen volgens SBI						Inkomensstijging van twee maal modaal
	20/21	22	24	27	33-37	81	
1974	1,3	-2,6	-10,6	-0,4	1,7	-1,0	0,5 à 0 b)
1975	2,2	1,5	-5,3	1,3	2,7	2,7	1,5 b)
1976	2,0	-3,4	-4,1	-3,8	-0,4	-1,4	-2 c)
1977	1,3	3,4	0,6	2,0	0,6	5,0	1,5 d)
1978	2,1	2,5	0,6	1,2	1,4	2,9	2 e)

- a) Gehuwde man van 23 jaar of ouder met twee kinderen jonger dan 16 jaar.
b) Bron: Macro Economische Verkenning 1976.
c) Bron: Macro Economische Verkenning 1977.
d) Bron: Centraal Economisch Plan 1978.
e) Bron: Centraal Economisch Plan 1979.

Tabel 6. Indexcijfers van het reëel netto besteedbaar inkomen (exclusief overwerk) voor de mediane arbeider a), vergeleken met die van het „reëel vrij beschikbaar inkomen” van de modale werknemer, 1973 = 100

	Indexcijfers van het inkomen bedrijfsklassen volgens SBI						Indexcijfers van het modale inkomen
	20/21	22	24	27	33-37	81 b)	
1973	100	100	100	100	100	100	100
1974	102,5	104,0	105,3	101,0	102,4	97,2	102,7
1975	106,1	107,1	105,0	103,5	105,2	97,9	106,6
1976	106,1	105,8	103,9	100,8	104,8	97,2	108,0
1977	108,7	109,0	106,4	104,3	107,7	98,1	110,8
1978	111,5	112,4	109,1	106,3	110,5	100,9	114,0

- a) Gehuwde man van 23 jaar en ouder met twee kinderen jonger dan 16 jaar.
b) De cijfers worden beïnvloed door een „toevallig” hoge waarde van het mediane bruto loon in april 1973, welke uitschieter wellicht is veroorzaakt door een relatief kleine steekproef (minder dan 500 waarnemingen).

Tabel 7. Indexcijfers van het reëel netto besteedbaar inkomen (exclusief overwerk) van de employé in D₉ a), vergeleken met die van het „reëel vrij beschikbaar inkomen” van de werknemer met een inkomen van twee maal modaal, 1973 = 100

	Indexcijfers van het inkomen in bedrijfsklassen volgens SBI						Indexcijfers van het inkomen van twee maal modaal
	20/21	22	24	27	33-37	81	
1973	100	100	100	100	100	100	100
1974	101,3	97,4	89,4	99,6	101,7	99,0	100,5
1975	103,5	98,9	84,7	101,0	104,4	101,6	102,0
1976	105,5	95,6	81,2	97,1	104,0	100,2	100,0
1977	106,9	98,9	81,7	99,0	104,7	105,2	101,5
1978	109,2	101,4	82,2	100,2	106,1	108,3	103,5

- a) Gehuwde man van 23 jaar en ouder met twee kinderen jonger dan 16 jaar.

Conclusies

Algemeen kan worden gesteld dat een beschrijving van de inkomensontwikkeling met behulp van de vijf inkomensniveaus van het CPB slechts een zeer globaal beeld geeft van de werkelijke inkomensontwikkeling. Het is de vraag of „Jan Modaal” wel die centrale rol moet spelen die hem algemeen wordt toegedacht. Gelet op de uitkomsten van het onderzoek is een differentiatie naar bedrijfstakken (-klassen), werknemerscategorieën en persoonskenmerken gewenst.

Ten aanzien van de persoonskenmerken valt op dat in het onderzoek de gehuwden zonder kinderen in het algemeen een hogere gemiddelde netto besteedbare inkomensstijging hebben gehad dan de gehuwden met twee kinderen. De gemiddelde stijging is het hoogst voor ongehuwden.

Van de werknemers waarop dit onderzoek betrekking heeft had meer dan 90% een loon van minder dan twee maal modaal. Dit pleit ervoor met name uit deze groep meer inkomensniveaus in de beschrijving op te nemen dan thans het geval is, d.w.z. meer dan alleen het minimumloon, iets meer dan het minimumloon, en het modaal loon.

Aangezien voor individuele werknemers ook de relatieve inkomenspositie van belang is, is het wenselijk bij de beschrijving van de loonontwikkeling meer aansluiting te zoeken bij de verdeling van de lonen en deze te beschrijven aan de hand van kwantielen. Ook voor de inkomenspolitiek is een dergelijke beschrijving een nuttige informatiebron.

G. Joosten